

Kuva: 1934 kuorma-auto Vanhan kirkkopuiston vierustalla Yrjönkadulla, auton lavalla lehtiä, lavan reunalla julisteita joissa mainostetaan joulumerkkejä. Kuvaaja Aare Pietikäinen. Museo-
viraston kuvakokoelmat, Historian kuvakokoelma.

Joulumerkkikodeilla pyrittiin suojaamaan lapsia tuberkuloosilta

Tuberkuloosin piina

Tuberkuloosi oli tauti, joka piinasi suomalaisia merkittävässä määrin vielä edellisellä vuosisadalla. Kyseessä on yleensä keuhkoissa esiintyvä pisaratartuntana leviävä infektio tauti, joka voi edetessään tuhota keuhkoja ja keskushermostoa. Pahimmillaan tauti voi johtaa kuolemaan. Huonon tuberkuloositilanteen takia tautia vastaan kampanjoitiin aktiivisesti monissa länsimaissa 1900-luvun alussa. Suomessa vastaavat kampanjat käynnistyivät hitaammin ja maan tuberkuloositilanne oli pitkään vaikea verrattuna läntisempiin, vauraampiin ja teollistuneempiin maihin. Tästä kertoo se, että vielä 1930-luvulla Suomessa tuberkuloosiin menehtyi yli 10 000 ihmistä vuodessa. Tauti oli erityisen vaarallinen pienille lapsille sekä nuorille ja sen seurauksena menehtyikin eniten alle vuoden ikäisiä lapsia sekä 15–25-vuotiaita nuoria.

Joulumerkkikodit suojaamaan lapsia tartunnalta

Joulumerkkikodit olivat 1930–1970-luvuilla toimineita erityisiä laitoksia, joilla pyrittiin suojaamaan lapsia tuberkuloosilta. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että lapsia, joiden äidit tai muut perheenjäsenet sairastivat avointa keuhkotuberkuloosia, sijoitettiin heti syntymän jälkeen joulumerkkikoteihin. Ohjeellinen eristysaika oli aluksi kaksi vuotta ja myöhemmin yksi vuosi. Joulumerkkikoti-nimi laitoksille tuli siitä, että niiden rahoituksesta merkittävä osa tuli jouluna myydyistä joulumerkeiksi kutsutuista kirjeensulkijamerkeistä. Perinne tuli Suomeen Tanskasta, jossa se oli syntynyt 1900-luvun alussa.

Joulumerkkikotien juuret ovat aktiivisessa kansalaistoiminnassa. 1900-luvun alussa maassa toimi kaksi kansallista tuberkuloosityötä tekevää järjestöä, jotka yhdistyivät vuonna 1930 Suomen Tuberkuloosin Vastustamisyhdistykseksi. Yhdistys perusti ja ylläpiti joulumerkkikoteja, joita oli parhaimmillaan kolme: Tampereella (1936–1973), missä toimi myös Pälkäneen alaosasto (1939–1948), Oulussa (1945–1969) sekä Kuopiossa (1954–1964). Vuosien 1936–1973 välisenä aikana

näissä joulumerkkikodeissa hoidettiin yli 5 000 lasta. Tuberkuloosi näkyi myös Heidekenin synnytyssairaalassa. Vanhoista pohjapiirroksista ilmenee, että sairaalassa oli eristyshuoneita, ja tartunnan uhkaamia lapsia siirrettiin joulumerkkikoteihin puisissa vauvankuljetuslaatikoissa.

Merkittävä muutos tuberkuloosin torjunnassa oli rokotteen kehitys ja käyttöönotto. Rokotukset aloitettiin sotien jälkeen ja kevästä 1941 lähtien kaikki joulumerkkikotien lapset rokotettiin. Rokotuksella oli suuri merkitys joulumerkkikotien lapsille, sillä sen myötä eristysajat lyhenivät. Kuitenkin Suomessa vallitsi voimakas ajatus, jonka mukaan eristäminen oli ensimmäinen ja tärkein toimenpide tuberkuloosin torjunnassa ja rokotuksen tehtävä oli tukea eristämistä.

Eristämisen vaikutukset

Joulumerkkikodeissa noudatettiin hoito-ohjeita, jotka ovat tuttuja vielä tämänkin päivän lastenhoidossa; terveellinen ravinto, puhtaus, vauvavoimistelu, raitis ulkoilma ja runsas auringonvalo sekä säännöllinen päivärhythmi. 1930-luvulla laaditun toimintalinjan mukaisesti joulumerkkikotien tärkein tehtävä oli vauvan henkiin jääminen ja fyysinen hyvinvointi. Muuten asiantuntijat pitivät fyysistä läheisyyttä ”turhana” ja riskinä huonoille totumuksille sekä infektioille. Vauvan ja äidin erottamisella sekä fyysisen läheisyyden ja hellyyden puutteella on havaittu olleen psykososiaalisia vaikutuksia joulumerkkikotien lapsille. Heistä monet ovat myöhemmin kokeneet vastasyntyneen erottamisen perheestä ja sijoittamisen epäeettisenä sekä traumaattisena. Psykososiaalisista vaikutuksista kertoo myös Oulun yliopistossa tehty tutkimus, jossa havaittiin korrelaatio joulumerkkikotien lasten sekä vakavan depression ja päihteiden väärinkäytön välillä.

Joulumerkkikodeista muodostui merkittävä ja näkyvä osa tuberkuloosin vastaista kapanjaa Suomessa. Ilmiöstä muodostui erityinen pala historiaa, sillä lasten suojaaminen tuberkuloosilta laitoseristämällä oli poikkeuksellisen mittavaa. Joulumerkkikodit esitettiin julkisuudessa erittäin positiivisessa valossa eikä niitä kritisoitu edes laitosten toiminnan loppuvaiheissa, jolloin maan tuberkuloositilanne oli muuttunut radikaalisti ja varhaislapsuuden kiintymyssuhteet koettiin merkittäviksi ja ne ohjasivat myös lastensuojelutyötä. Lisäksi kritiikin kohteeksi olivat nousseet yksilönvapautta rajoittaneet käytännöt ja säädökset terveydenhuollossa, kuten pakkosterilisaatio, tahdonvastainen hoito ja eugeeniset abortit. Vasta myöhemmin on kiinnitetty huomiota tuberkuloosin torjunnan sijaan lasten eristämisen psykososiaalisiin vaikutuksiin. Elämän alku joulumerkkikodissa on osalla vaikuttanut merkittävästi muuhunkin lapsuuteen ja myöhemmin aikuisuuteen. Joulumerkkikodit ovat pala lastensuojelun historiaa, josta huokuu ajassa vallinnut voimakas halu suojella lasten terveyttä, mutta se myös heijastaa meille kuvaa kasvatuksessa ja suojelussa tapahtuneesta ajattelun muutoksesta.

Nea Lehto
Varsinais-Suomen Lastensuojelujärjestöt ry

Tuberkuloosia ja joulumerkkikoteja on tutkinut FT, dosentti Heini Hakosalo. Ks. esim. Hakosalo, Heini 2015: ” ”Tehokkainta lastensuojelu- ja tuberkuloosityötä, mitä yleensä ajatella saattaa”: joulumerkkikodit osana tuberkuloosin vastaista kampanjaa Suomessa (1936–1973)”. *Historiallinen aikakauskirja* 113 (2015): 4, s. 393-411.

Aiheesta keskustelua herätti myös Vuonna 2016 ilmestynyt Katariina Vuoren kirja *Joulumerkkikodin lapset*.

Julkaistu: 19.12.2017

Alkuperäisen blogi-kirjoituksen osoite:

<https://vslapset.fi/joulumerkkikodeilla-pyrittiin-suojaamaan-lapsia-tuberkuloosilta/>